Kampen mot skammen

ANDRE VERDENSKRIG: Som ung etter krigen var jeg ofte flau over min fars mareritt. Jeg innser at jeg allerede da burde vært stolt over ham, en politimann som ble sendt i konsentrasjonsleir fordi han stod opp mot okkupasjonsmakten.

DEPORTERT: Bilde fra det tyske frakteskipet Donau som ligger til kai i Oslo. 26. november 1942 ble 529 norske jøder sendt med Donau til Auschwitz for å dø. Året etter ble 254 politifanger sendt med samme skip. (Foto: Festningsverk.no)

Av Rolv Bjelland , sønn av politifange og forfatter

Publisert: 09 desember 2024**Sist oppdatert:** 09 desember 2024

Få nyhetsbrev fra Vårt Land. Meld deg på her!

Det ble holdt andakt på det tyske slaveskipet «Donau» den 9. desember 1943. Da ble 254 politifanger skipet ut fra Oslo på vei til konsentrasjonsleiren Stutthof.

Den 26. november året før seilte samme skip ut med 529 jøder ombord. De ble sendt til utryddelsesleiren Auschwitz for å dø. Bare ni kom tilbake. Jødene var blitt arrestert og fraktet til utstikker 1 på kaien i Oslo av norske politifolk som var utkommandert for å bidra til det norske Holocaust.

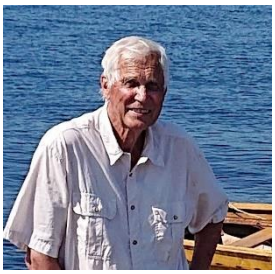

Rolv Bjelland,
etterhvert stolt sønn
av politifange. (Privat)

Ødelagte liv

Drøyt ett år etterpå var det altså at 254 politifolk ombord på «Donau». De ble sendt i konsentrasjonsleir fordi de hadde nektet å sverge lojalitet til NS-regimet og okkupasjonsmakten. De 254 ble sendt for å pines til et samarbeid som de hele krigen nektet å bli med på.

Det var Peter Robertstad, sokneprest på Bømlo, som holdt andakt. Han var bror av politifange Karl Robertstad fra Bergen. Soknepresten var del av en annen gruppe fanger ble sendt med «Donau» denne dagen, de hadde andre fangeleire som reisemål.

Dette var en andaktsstund «som de lyttende fangene sent eller aldri vil glemme», skriver Olaf R. Walle i sin bok *Norsk politi bak piggtråd*. Walle var selv en av politifangene.

Walle skriver videre: «Her lå de [politifolkene] henslengt på madrassen, noen gråtende som barn, andre tause og alvorlige med en liten tåre i øyekroken. Helt uberørt var nok ingen av disse hardhausene. Situasjonen – stemningen – lengselen – uvissheten».

Her lå politimenn som ikke fikk se sine kjære igjen. Her lå politimenn som kom hjem – skadet og traumatisert, de var blitt en annen enn de som reiste.

Mange av politifangene måtte bære konsekvensene av å ha nektet nazistene lojalitet – i form av ødelagte liv.

Arrestasjon og dødsdom

Politifolkene ble arrestert den 16. august 1943. I en samordnet aksjon ble 470 politifolk tauet inn under «Aktion Polarkreis». Arrestasjon av ti prosent av politikorpset landet over sendte sjokkbølger inn i hele etaten, med handlingslammelse, lydighet og taushet som resultat.

Noen steder skjedde arrestasjon etter lister over fanger som var ansett som ikke lojale. I Oslo og Aker ble derimot alle de 1.100 politifolkene innkalt til politistasjonen på Majorstua. Tyske soldater var utplassert med skarpladde våpen. Politiminister Jonas Lie gjorde det klart at de som ikke underskrev lojalitetserklæringen, «vil bli stilt for riksrett og skutt i morgen tidlig».

Samme dag var politiembetsmann Gunnar Eilifsen i Bergen blitt henrettet. Han var den første som ble dødsdømt av Quisling-regimet. Eilifsen hadde nektet å utføre ordre.

«Politifolkene som kom fra fangenskap,
var svekket, de var i mindretall
og de var lavmælte»

I Oslo og Aker var det allikevel 16 (i noen kilder står det 14) politifolk som ikke underskrev lojalitetserklæringen. Disse ble ført ut av politikammeret med maskinpistoler i ryggen, sikre på å bli skutt. Det er underlig at det ikke er reist et synlig minnesmerke over disse menn av ære.

Stank av brente lik

En del av de 470 arresterte ble satt fri. I alt 271 ble sendt til Stutthof i tyskokkuperte Polen. Konsentrasjonsleiren var full av grusomheter, pining og dreping – og stank av brente lik etter jøder.

Politifangene ble utsultet. Pakker med mat fra Norge ble viktige.

I januar 1944 ble de overført til en egen leir, «Sonderlager». Her vekslet tyskerne mellom belønning og de verste trusler for å tvinge dem til samarbeid. Men de 271 nektet fortsatt. 13 døde i fangenskap. Hadde ikke fangene klart å stå samlet, hadde trolig tragedien blitt større.

Rivalisering og traumer

De hjemvendte fangene kom nokså raskt tilbake i jobb. Men mange fikk bare midlertidige stillinger. De måtte konkurrere om faste stillinger med kolleger som hadde fått påtaleunnlatelse for nazisympatier. Det oppstod en kraftig rivalisering.

«Nå kan jeg si at jeg
er stolt av min far»

Politifolkene som kom fra fangenskap, var svekket, de var i mindretall og de var lavmælte. Noen av eks-fangene gjorde karriere. Andre fikk aldri fast stilling. De fant seg ikke til rette og sluttet etter hvert. En av disse var min far, Einar Bjelland.

Jeg har skrevet boken *Fars nei* om arrestasjonen, fangelivet og skjebnen til min far, en av de 271. I arbeidet har jeg kommet i kontakt med etterkommere etter andre politifanger. De forteller at deres fedre ikke snakket om lidelsene. Det etterkommerne selv snakker om, er fedrenes mareritt og nattlige skrik. Traumene etter Stutthof har vært en mørk hemmelighet i mange familier.

Også vi barna ble preget av krigsskadde foreldre. Jeg husker selv hvor skamfull jeg som barn og ung var av fars mareritt og traumer. Arbeidet med boken *Fars nei* og en rekke oppfølgende foredrag og avisartikler har gjort at jeg har kunnet tale og skrive av meg skammen. Nå kan jeg si at jeg er stolt av min far.

Det hadde vært lettere å leve med traumene og skyggene dersom politietaten og samfunnet for øvrig tidlig hadde framstilt det fangene hadde vært igjennom, som noe ærerikt.